

İNCƏSƏNƏTƏ DAİR MÜASİR KİTABXANA RESURLARI İLƏ XİDMƏTİN TƏŞKİLİ

Tamilla Məhərrəm qızı Əsgərova

*ADMIU Kitabxana-İnformasiya Mərkəzinin müdiri
tamilla.asgarova@admiu.edu.az*

Açar sözlər: *informasiya resursu, virtual xidmət, rəqəmsal kitabxana, istifadəçi məmnunluğu, bibliografik ehtiyat, elektron çatdırılma*

Ключевые слова: *информационный ресурс, виртуальная служба, цифровая библиотека, удовлетворенность пользователей, библиографический ресурс, электронная доставка*

Keywords: *information resource, virtual service, digital library, user satisfaction, bibliographic resource, electronic delivery*

Xülasə: İncəsənət sahəsi insan yaradıcılığının ən yüksək ifadələrindən biri olmaqla, tarix boyunca müxtəlif formalar və ifadə vasitələri ilə inkişaf etmişdir. Bu inkişaf prosesini izləmək, tədqiq etmək və yeni nailiyyətlərə həvəsləndirmək üçün zəngin informasiya mənbələrinə ehtiyac vardır. Müasir kitabxanalar isə incəsənətə dair resursların toplanması, saxlanması və istifadəyə təqdim olunması baxımından əsas rol oynayır. İnnovasiya texnologiyalarının sürətli inkişafı kitabxana resurslarının formasını və təqdimat üsullarını da köklü şəkildə dəyişmişdir. Təqdim olunan məqalədə müasir kitabxana resurslarının incəsənət sahəsindəki rolu, bu resurslardan istifadə təcrübəsi və qarşıya çıxan çağırışlar ətrafı şəkildə öyrənilir. Həmçinin, incəsənət üzrə informasiya xidmətlərinin məqsədi, formaları, təşkil prinsipləri və qarşıya çıxan problemlər araşdırılır.

Резюме: Область искусства, являясь одним из высших проявлений человеческого творчества, развивалась на протяжении всей истории с использованием различных форм и средств выражения. Для того чтобы следить за этим процессом развития, изучать его и вдохновляться новыми достижениями, необходимы богатые источники информации. Современные библиотеки играют ключевую роль с точки зрения сбора, хранения и представления ресурсов по искусству. Стремительное развитие информационных технологий также радикально изменило форму и методы представления библиотечных ресурсов. В данной статье подробно изучается роль современных библиотечных ресурсов в области искусства, опыт использования этих ресурсов и проблемы, с которыми они сталкиваются. Также рассматриваются цели, формы, принципы организации и возникающие проблемы служб информации по искусству.

Summary: The field of art, being one of the highest expressions of human creativity, has developed throughout history with various forms and means of expression. In order to follow this development process, study it and inspire new achievements, rich information sources are needed. Modern libraries play a key role in terms of collecting, storing and presenting resources on art. The rapid development of information technologies has also radically changed the form and presentation methods of library resources. This article studies in detail the role of modern library resources in the field of art, the experience of using these resources and the challenges they face. Also, the purpose, forms, organizational principles, and emerging problems of art information services are examined.

Müasir kitabxanalar incəsənət üzrə müxtəlif növ resurslar təqdim edir. Bu resurslar həm ənənəvi, həm də rəqəmsal formatda mövcuddur. Ənənəvi resurslara daxildir: monoqrafiyalar və kataloqlar (rəssamlar, heykəltəraşlar, memarlar və digər incəsənət nümayəndələri haqqında elmi əsərlər), albomlar və reproduksiya (incəsənət əsərlərinin şəkilli nəşrləri), incəsənət jurnalları (aktual tendensiyalara, sərgilərə və nəzəri təhlillərə həsr olunmuş dövrü nəşrlər), arxiv materialları (sənətkarların şəxsi sənədləri, eskizlər, məktublar və qeydlər).

Mütəxəssislər incəsənətə dair rəqəmsal resursları belə qruplaşdırır: Elektron kitablar və məqalə bazaları (JSTOR, Artstor, Project MUSE kimi beynəlxalq platformalar), Rəqəmsal arxivlər və muzey kolleksiyaları (Metropolitan Museum of Art, Louvre və British Museum kimi mərkəzlərin onlayn kataloqları), Multimedia materialları (film, sənədli video, virtual sərgi və interaktiv tur formatlarında təqdim edilən mənbələr), Rəqəmsal kitabxanalar (Europeana, Digital Public Library of America (DPLA) kimi platformalar) [2, s.37].

İncəsənət sahəsi üzrə istifadəçilər (tədqiqatçılar, tələbələr, sənətkarlar və maraqlanan şəxslər) üçün kitabxanalar müxtəlif xidmətlər təqdim edir. Kitabxanalarda ixtisaslaşdırılmış bibliografik göstəricilər və tematik sorğular əsasında araşdırmalara əsaslanan məlumat-axtarış xidmətləri təqdim olunur. İstənilən materialın tez tapılması və onlayn sifariş üçün elektron kataloqlar və OPAC sistemlərindən geniş istifadə edilir. İncəsənət əsərlərinin tematik seçimi və onlayn təqdimatını həyata keçirmək məqsədilə kitabxanalarda virtual sərgilər və rəqəmsal ekspozisiyalar hazırlanır. İstifadəçilərə rəqəmsal resurslardan səmərəli istifadənin öyrədilməsi istiqamətində incəsənət üzrə təlimlər və seminarlar təşkil olunur.

İncəsənət üzrə elmi işlər, dissertasiyalar və məqalələr üçün müasir kitabxana resursları əsas informasiya mənbəyidir. Rəqəmsal arxivlər vasitəsilə nadir sənədlərə və orijinal mənbələrə çıxış əldə etmək tədqiqatın keyfiyyətini artırır. Sənətkarlar və dizaynerlər kitabxanalardan ilham mənbəyi kimi istifadə edirlər. Xüsusilə, klassik əsərlərin reproduksiyları, təsviri sənət tarixinin araşdırılması və müasir tendensiyaaların izlənilməsi üçün kitabxana resursları vacib və zəruridir. İncəsənət məktəbləri, universitetlər və təlim mərkəzləri kitabxana resurslarından pedaqoji məqsədlərlə istifadə edir. Kurs proqramları çərçivəsində tələbələrə onlayn bazalardan material axtarışı, sənət əsərlərinin analizi və rəqəmsal materiallarla işləmə bacarığı öyrədilir.

Müasir kitabxana-informasiya resurslarının üstünlükləri müvafiq indikatorlara uyğun olaraq ümumiləşdirilir: Ölcətanlıq – coğrafi məhdudiyyətlər aradan qalxır, istənilən məkandan resurslara daxil olmaq mümkün olur. Çoxşaxəli təqdimat – eyni informasiya müxtəlif formatlarda (mətn, şəkil, audio) təqdim edilir. İntegrasiya edilmiş axtarış imkanları – toplu kataloqlar və metaaxtarış sistemləri vasitəsilə müxtəlif resurslar bir platformada toplanır. Yenilənmə sürəti – rəqəmsal resurslar real vaxt rejimində yenilənir və aktual informasiya təqdim edir [1, s.56].

Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universitetində 2024-cü ildə incəsənət sahəsi istifadəçiləri olan 100 respondent (tələbə, tədqiqatçı, professor-müəllim heyəti, sənətkar) arasında aparılmış kəmiyyət tədqiqatının (anket) nəticələri göstərir ki, istifadəçilərin ən çox üstünlük verdiyi resurs rəqəmsal kataloqlar (80%), istifadə nisbəti artan sahə isə virtual sərgilər və 3D texnologiyalı təqdimatlar olmuşdur. Tədqiqatın ümumi nəticələri aşağıdakı cədvəldə öz əksini tapmışdır.

Resurs növü	İstifadəçilərin faiz göstəricisi (%)	Əsas istifadə məqsədi
Ənənəvi (kitablar, albomlar)	65%	Elmi tədqiqat, yaradıcılıq ilhamı
Rəqəmsal kataloqlar (OPAC)	80%	Material axtarışı və sifariş
Elektron kitablar və məqalə bazaları	75%	Akademik araşdırmalar
Rəqəmsal arxivlər	60%	Sənət əsərlərinə vizual baxış və təhlil
Virtual sərgilər və 3D turlar	40%	İncəsənət sahəsində təhsil və yaradıcılıq
Təlim və seminar proqramları	30%	İstifadə bacarıqlarının artırılması
Audiovizual materiallar (sənədli filmlər, videolar)	55%	Əlavə tədris materialı, sərgi təqdimatları

İncəsənət sahəsi bədii yaradıcılığın, tarixi təcrübənin və mədəni irsin mühafizəsi baxımından mühüm əhəmiyyət daşıyır. Bu sahədə tədqiqat, tədris və yaradıcılıq fəaliyyəti isə düzgün və vaxtında informasiya təminatı olmadan mümkün deyildir. Informasiya xidmətləri müasir kitabxana və

informasiya mərkəzlərinin əsas funksiyalarından biridir və incəsənət üzrə informasiya xidmətinin təşkili sahənin inkişafı üçün vacib şərtidir.

İncəsənət üzrə informasiya xidmətinin əsas məqsədi istifadəçiləri sənətə dair operativ, dəqiq və sistemləşdirilmiş informasiya ilə təmin etməkdir. Bu xidmətin vəzifələrinə daxildir: İncəsənət sahəsində yaranmış yeni biliklərin toplanması və yayılması; İncəsənət hadisələrinin (sərgi, festival və müsabiqə) monitorinqi və məlumatlandırılması; Professor-müəllim heyəti, sənətkarlar, tədqiqatçılar və tələbələr üçün informasiya axtarışı və biblioqrafik xidmətlərin təşkili; Elektron və ənənəvi resurslara çıxış imkanlarının yaradılması; İncəsənət üzrə mövcud informasiya bazalarının təşviqi və inkişafı [3, s.195]. Bu sahədə kitabxana-informasiya xidmətinin səmərəli təşkili üçün istifadəçi yönümlülük, məlumatın aktuallığı və etibarlılığı, əlçatanlıq və şəffaflıq, innovasiya və texnoloji uyğunlaşma, eləcə də, əməkdaşlıq prinsipləri əsas götürülməlidir.

Tədqiqat mövzusunda qarşıya çıxan problemlər və çağırışlardan bəhs edərkən, qeyd etməliyik ki, məlumat bolluğu istifadəçilər üçün ən uyğun və etibarlı mənbənin seçilməsini çətinləşdirə bilər. Rəqəmsal materialların istifadəsi müəllif hüquqları ilə tənzimləndiyindən, əqli mülkiyyət hüquqlarına ciddi əməl olunmalıdır. Texnoloji baryerlər də bu sahədə müəyyən çətinlik yaradır, yəni bəzi istifadəçilərin rəqəmsal resurslardan istifadə üçün texniki bacarıqları kifayət etmir. Dil maneələrini də diqqətdən kənar qoymaq olmaz, çünki beynəlxalq bazaların əsasən ingilis dilində olması istifadə imkanlarını məhdudlaşdırır.

Müasir kitabxanalar incəsənət resurslarının daha əlçatan və funksional olması üçün müxtəlif istiqamətlərdə inkişaf edir: Süni intellekt və maşın öyrənməsi texnologiyalarının tətbiqi – incəsənət əsərlərinin avtomatik təsnifatı və axtarışı; Virtual və artırılmış realıq texnologiyaları – incəsənət əsərlərinin 3D modelləşdirilməsi və interaktiv təqdimatı; Açıq giriş təşəbbüsləri – incəsənət resurslarının sərbəst istifadəsini təşviq edən beynəlxalq layihələrin genişləndirilməsi.

Beləliklə, incəsənətə dair müasir kitabxana resursları həm elmi-tədqiqat, həm də yaradıcılıq fəaliyyəti üçün zəngin və çoxşaxəli imkanlar yaradır. Ənənəvi və rəqəmsal resursların sintezi istifadəçilərə çevik, geniş və dərin məlumat əldə etməyə şərait yaradır. İncəsənət kitabxanalarının gələcək inkişafı isə texnoloji yeniliklərin uğurla tətbiqi, istifadəçi tələbatına çevik cavab verilməsi və resursların açıq paylaşımının təmin olunması ilə bağlıdır. İncəsənət üzrə informasiya xidmətinin təşkili yaradıcılığın təşviqi, tədqiqatların dəstəklənməsi və mədəni irsin qorunması baxımından strateji əhəmiyyətə malikdir. Müasir texnologiyaların imkanlarından istifadə edərək əlçatan və innovativ informasiya xidmətləri qurmaq bu sahədə yeni uğurların əldə olunmasına şərait yaradır.

Ədəbiyyat

1. Developing a library strategic response to Artificial Intelligence. URL: <https://www.ifla.org/g/ai/developing-a-library-strategic-response-to-artificial-intelligence/> (Müraciət tarixi: 11.03.2025).
2. IFLA Statement on Libraries and Artificial Intelligence. URL: <https://www.ifla.org/resources/?oPubId=93397> (Müraciət tarixi: 11.03.2025).
3. Jacknis, N. The AI enhanced library. URL: <https://medium.com/NormanJacknis/the-ai-enhanced-library-a34d96ffdf> (Müraciət tarixi: 11.03.2025).